

प्रति,

जिल्हा अधीक्षक कृषि अधिकारी

नाशिक / धुळे / अहमदनगर/ पुणे / सोलापूर / औरंगाबाद/ परभणी/ नागपूर

विषय- राष्ट्रीय अन्न सुरक्षा अभियान गहू - सन 2013-14 मार्गदर्शक सूचना.

संदर्भ- 1) केंद्र शासनाचे दि. 1 मार्च 2009 च्या मार्गदर्शक सूचना.

2) केंद्र शासनाचे दि.18 एप्रिल 2012 च्या मार्गदर्शक सूचना.

3) केंद्र शासनाचे दि.22 एप्रिल 2013 च्या मार्गदर्शक सूचना.

4) केंद्र शासनाचे दि.28 मे 2013 चा कृती आराखडा.

5) जा.क्र.कृ.आ.विप्र.2/राअसुअ13-14/25/13 दि.12/06/13 चे पत्र.

6) केंद्र शासनाचे दि.1 जुलै 2013 चा कृती आराखडा.

7) शासन निर्णय राअसुअ 2013/प्र.क्र.59/राकृवियो कक्ष दि.17 जुलै 2013

8) केंद्र शासनाचे पत्र क्र.25-10/2013-डीडब्लुडी-एनएफएसएम-25-829दि.17.6.2013

राष्ट्रीय अन्न सुरक्षा अभियान ही केंद्र पुरस्कृत योजना सन 2007-08 मध्ये सुरु करण्यात आली आहे. या अभियानांतर्गत तृणधान्यामधील भात व गहू या दोन पिकांची निवड करण्यात आलेली आहे. गहू पिकाचे उत्पादन वाढविणे हा या योजनेचा प्रमुख उद्देश आहे.

केंद्र शासनाने दि. 1 मार्च 2009 च्या पत्रानुसार राष्ट्रीय अन्न सुरक्षा अभियानाच्या कार्यवाहीबाबत मार्गदर्शक सूचना निर्गमित केल्या असून त्यामध्ये दि.18 एप्रिल 2012 व दि.22 एप्रिल 2013 च्या पत्रानुसार सुधारणा केल्या आहेत. या दोन्ही मार्गदर्शक सूचना केंद्र शासनाच्या राष्ट्रीय अन्न सुरक्षा अभियान संकेतस्थळ (<http://www.nfsm.gov.in>) वर उपलब्ध आहेत. सन 2013-14 च्या कार्यक्रमास उपरोक्त संदर्भ क्र.7 नुसार राज्य शासनाने प्रशासकीय मान्यता दिलेली आहे.

राष्ट्रीय अन्न सुरक्षा अभियान- गहू राज्यातील नाशिक, धूळे, अहमदनगर, पुणे, सोलापूर, औरंगाबाद, परभणी, नागपूर या जिल्हयांमध्ये राबविण्यात येत आहे.

राष्ट्रीय अन्न सुरक्षा अभियान गहू कार्यक्रमांतर्गत प्रत्येकी 100 हे. प्रात्याक्षिकाचे एकूण 101.68 लघुप्रकल्प व प्रत्येकी 100 हे. प्रात्याक्षिक विरहीत 273 लघुप्रकल्प अशा दोन प्रकारच्या प्रकल्पामध्ये कार्यक्रम राबवावयाचा आहे. या प्रकल्पांतर्गत ठरविण्यात आलेले उद्दिष्टे व त्यावरून जो दृष्य परिणाम अपेक्षित

आहे याची नीट मांडणी करून लघुप्रकल्प तयार करण्यात यावेत. प्रकल्प पुर्ण झाल्यानंतर विविध बाबींच्या फोटोसहीत यशोगाथा तयार करण्यात याव्यात. यशोगाथेसाठी वेगवेगळ्या टप्पावरील फोटोग्राप्स त्या त्या वेळी घेऊन ठेवावेत.

प्रकल्प निवडीचे निकष -

- 1) ज्या मंडळात गहू पिकाचे जास्त क्षेत्र आहे व कमी उत्पादकता आहे.
- 2) ज्या मंडळात गहू पिकाचे कमी क्षेत्र आहे व कमी उत्पादकता आहे.
- 3) गहू पीकाचे क्षेत्रानुसार तसेच जेथे क्षेत्र वाढीस व उत्पादकता वाढीस वाव आहे याचा विचार करून तालुकानिहाय /मंडलनिहाय राबवावयाचे प्रकल्पांची संख्या दिलेल्या लक्षांकानुसार निश्चित करावी. सदरचे क्षेत्र निवड करताना तालुक्यातील/मंडळातील क्षेत्र उत्पादन व उत्पादकता याबाबतच्या सांख्यिकी विभागाच्या अहवालाप्रमाणे प्रकल्प क्षेत्र निवड करण्यात यावे व त्याप्रमाणे प्रकल्प अहवाल तयार करण्याच्या सूचना सर्व संबंधीत तालुका कृषि अधिका-यांना लेखी स्वरूपात कळवाव्यात.

प्रकल्प क्षेत्राचे मुलभूत सर्वेक्षण

प्रकल्प अहवाल तयार करताना खालील बाबींचे मुलभूत सर्वेक्षण करण्यात यावे.

- अ) निवडलेल्या क्षेत्रातील पीकनिहाय क्षेत्र, पीक पध्दती.
- ब) सर्व पीकनिहाय व वाणनिहाय क्षेत्र व उत्पादकता.
- क) जमीन सुपीकता निर्देशांक तयार करण्यात आलेल्या गावाचा समावेश प्राधान्याने करावा.जमीन आरोग्यपत्रिका नुसार जमीनीचा सामु पाहून तसेच उपलब्ध नत्र, स्फुरद, पालाष व सुक्ष्ममुलद्रव्ये उपलब्धतेचा विचार करून त्यानुसार वापर करण्यात यावा.
- ड) उपलब्ध सिंचन सुविधा त्यातुन सिंचनाखाली येणारे क्षेत्र व गहू पिकासाठी उपलब्ध होणारे सिंचन (क्षेत्र).
- इ) उपलब्ध टॅक्टर/पाँवर टीलर/बैल जोडी संख्या तसेच औजार निहाय उपलब्धता.
- फ) निवड केलेल्या क्षेत्राचे पीकनिहाय निविष्ठा वापराचे प्रमाण.
- ग) उपलब्ध कुशल व अकुशल मनुष्यबळ व सेवा पुरवठादारांची नावे व सेवांचा तपशील.
- ह) निविष्ठा उपलब्धतेच्या सुविधा तसेच तयार झालेल्या कृषि मालाची पणन व्यवस्था.

प्रकल्पासाठी लागणाऱ्या एकुण निविष्ठा जसे बियाणे,खते,किटकनाशके इ. निविष्ठांची मात्रा निश्चित करून त्याचे पोहोच करण्याचे ठिकाण प्रकल्पात दर्शवावे.

उपरोक्त बाबींचा विचार करून प्रकल्प आराखडा तयार करावा व क्षेत्र उत्पादन व उत्पादकता वाढीचे लक्षांक ठरविण्यात यावेत त्यानुसार नियोजन करण्यात यावे. लक्षांक ठरविताना सर्वात जास्त साध्य झालेल्या उत्पादकतेपेक्षा जास्त लक्ष्य निर्धारित करण्यात यावे. वरील सर्व मुद्द्यांचा समावेश करून प्रकल्प आराखडा मंडळ कृषि अधिकारी यांनी तयार करून तालुका कृषि अधिकारी व उपविभागीय कृषि अधिका-यांमार्फत जिल्हा अधिक्षक कृषि अधिकारी यांचेकडे मंजूरीस पाठवावा व मंजूरी नंतरच प्रकल्पाची अंमलबजावणी सुरु करावी. प्रपत्र क्र.2 ब मध्ये 100 हे. प्रात्यक्षिक प्रकल्पाची बाबनिहाय देय रक्कम दर्शविलेली आहे.सदर प्रपत्रातील बाब क्र.5 ते 7 मधील रक्कम ही प्रात्यक्षिक विरहित असलेल्या 273 प्रकल्पासाठी जिल्हानिहाय लक्षांकानुसार बाबनिहाय प्रकल्प आराखडा तयार करण्यासाठी रक्कम रू.2750/-खर्च करण्यात यावे व सदरचा खर्च हा प्रात्यक्षिकांतर्गतच दाखविण्यात यावा.

प्रकल्पाचा तपशील

- 1) सर्व प्रकल्प शेतकऱ्यांचे गट करून गटामार्फत राबविण्यात यावेत.
- 2) एक प्रकल्प हा 100 हेक्टरचा असेल सर्वसाधारणपणे 10 हेक्टरचा एक गट तयार करून प्रत्येक 10 हेक्टर मागे एक गटप्रमुख म्हणून एका प्रगतिशील शेतकऱ्याची निवड करावी म्हणजेच एका प्रकल्पामध्ये सर्वसाधारण 10 गट तयार करून प्रत्येकी 1 प्रमाणे 10 गटप्रमुखांची निवड करावी, त्यांचे नाव मोबाईल नंबरसह तपशिल प्रकल्प आराखड्यात नमूद करावा. गटप्रमुखांच्या सहाय्याने लाभार्थ्यांची निवड करावी.
- 3) निवड केलेला लाभार्थी हा शेतकरी मासिकाचा वर्गणीदार असणे अनिवार्य आहे.
- 4) मागील वर्षी लाभ दिलेल्या प्रकल्प क्षेत्रामधील शेतकऱ्यांची पुन्हा निवड करण्यात येऊ नये.
- 5) समूह स्वरूपात वेगवेगळ्या बाबींचा व 50 टक्के अनुदानाच्या मर्यादेत राबविण्याचा तपशिल प्रपत्र 3 मध्ये दर्शविण्यात आला आहे. याबाबत मार्गदर्शक सुचनामध्ये सविस्तर नमूद करण्यात आले आहे.

1) पीक प्रात्यक्षिके

प्रकल्पामध्ये 100 हे. क्षेत्रावर समूह स्वरूपात पीक प्रात्यक्षिकांचे आयोजन करावयाचे आहे. प्रात्यक्षिकांसाठी कृषि विद्यापीठामार्फत विकसित केलेल्या तंत्रज्ञानाच्या/शिफारशींचा अंतर्भाव करून पिक प्रात्यक्षिकाचे आयोजन करण्यात यावे.

पीक प्रात्यक्षिकासाठी पिकांच्या वाणाची निवड करतांना विद्यापीठाने नव्याने विकसित केलेल्या वाणांचे प्रमाणित बियाण्यास प्राधान्य द्यावे. 100 हे. चा एक गट याप्रमाणे पिक प्रात्यक्षिके आयोजित करावीत.

- 1) पीक प्रात्यक्षिकाचे आयोजन 100 हेक्टर क्षेत्राच्या गटावर आयोजित करण्यात यावे. प्रात्यक्षिकांच्या गटांचे जिल्हानिहाय लक्षांक सोबत जोडलेल्या प्रपत्र -1 मध्ये देण्यात आलेले आहेत.
- 2) एका हेक्टरसाठी प्रपत्र क्र.-2अ मध्ये नमूद केल्यानुसार रु.5,000/- प्रती प्रात्याक्षिक अनुदान उपलब्ध आहे.
- 3) एका लाभार्थी शेतकऱ्यांस एकच प्रात्याक्षिक 0.40 हेक्टरच्या क्षेत्र मर्यादेत देण्यात यावे.

- 4) प्रात्यक्षिक आयोजनाबाबत विभागाकडून देण्यात आलेले उद्दीष्ट लक्षात घेऊन आवश्यक असलेल्या निविष्ठा विभागीय कृषि सहसंचालक यांच्या अध्यक्षतेखाली गठीत केलेल्या समितीमार्फत अनुदान विहित मर्यादेपर्यंत अंतिम करण्यात याव्यात.
- 5) प्रकल्प सुरु होण्यापुर्वीच लाभार्थी शेतकऱ्याची निवड अंतीम करून, गट प्रमुखाचे नांव व मोबाईल नंबर व प्रात्याक्षिकात समाविष्ट क्षेत्राची तपशिलवार यादी तालुका कृषि अधिकाऱ्यांना सादर करावी व प्रकल्प अहवालातही सदरच्या यादीचा समावेश करावा.
- 6) निविष्ठांच्या एकत्रित मागणीबाबत विभागीय कृषि सहसंचालक यांच्या अध्यक्षतेखालील समितीत निर्णय घेऊन जिल्हास्तरावरून पुरवठादार संस्थेकडे मागणी नोंदविण्यात यावी. पुरवठादार संस्थेस ठिकाण, कालावधी बाबतचा सविस्तर तपशिल कळविण्यात यावा.
- 7) प्रात्यक्षिक प्लॉट शेजारी पारंपरीक पध्दतीवर आधारित तुलनात्मक प्लॉट घेणे बंधनकारक आहे.
- 8) प्रात्याक्षिक पिकाचा उत्पादकता लक्षांक हा प्रात्यक्षिकासाठी निवड करण्यात आलेल्या वाणाच्या उत्पादनक्षमतेएवढा निश्चित करावा.
- 9) प्रात्यक्षिक प्लॉटला पर्यवेक्षीय अधिकाऱ्यांनी नियमित भेटी घ्याव्यात. भेटीमध्ये केलेल्या मार्गदर्शनाची नोंद कृषि सहाय्यकांकडील क्षेत्रिय स्तरावरील नोंदपुस्तिकेत करावी.
- 10) प्रात्यक्षिकासाठीच्या निविष्ठा वेळेपूर्वी लाभार्थीस उपलब्ध होण्यासाठी आवश्यक ते नियोजन व वेळापत्रक मंडळ कृषि अधिकारी यांनी तयार करावे.
- 11) प्रात्यक्षिकासाठी बियाणे म्हणून 5 वर्षांचे आतील अधिसूचित केलेले संकरित/सुधारीत वाण घ्यावेत.
- 12) सदर प्रात्यक्षिके शक्यतो हमरस्त्यालगत असावीत. तसेच सदर प्रात्यक्षिक फलक रस्त्याच्या कडेला प्लॉटशेजारी लावण्यात यावा व त्यावर परिसरातील शेतकऱ्यांच्या भेटी घडवून आणाव्यात.
- 13) प्रात्यक्षिकांची अंमलबजावणी कृषि सहाय्यकाने करावी. प्रात्यक्षिकांचे निरिक्षण व अहवालाची जवाबदारी कृषि पर्यवेक्षकावर राहिल. प्रात्यक्षिकांचे मूल्यमापन उपविभागीय कृषि अधिकारी यांनी करावे.
- 14) प्रात्यक्षिक घेतलेल्या प्लॉटचे व तुलनात्मक प्लॉटच्या उत्पादनाचा अहवाल जिअकृअ यांनी विकूससं कां मार्फत कृषि आयुक्तालयास सादर करावा.
- 15) लाभार्थ्यांची यादी कार्यालयांच्या नोटीसबोर्ड व कृषि विभागाच्या संकेतस्थळावर जाहीर करावी. तसेच यास प्रसिध्दी देण्यात यावी.

2) प्रमाणित बियाणे वितरण (वाण बदल)

पिकाची उत्पादकता वाढविण्यासाठी बियाणे या मूलभूत निविष्ठेवर भर देणे महत्वाचे आहे. सुधारीत गहू बियाणे वाटपाचा कार्यक्रम लक्षांकाप्रमाणे राबविण्यात यावा.

2.1) अभियानांतर्गत उत्पादन वाढविण्यासाठी बियाणे बदल आवश्यक असून गव्हाच्या अधिक उत्पादन देणाऱ्या व मागील 10 वर्षात प्रसारीत झालेल्या वाणांचे दर्जेदार प्रमाणित बियाणांच्या खरेदीसाठी रक्कम रु. 500/- प्रतीक्विंटल किंवा किमंतीच्या 50 टक्के या पैकी जे कमी असेल त्या दराने अनुदान देय राहिल.

2.2) प्रत्येक लघुप्रकल्पाच्या गटामध्ये 100क्वि. बियाणे, मंडळ कृषि अधिकारी यांनी निवड केलेल्या शेतकऱ्यांना महाराष्ट्र राज्य बियाणे महामंडळ यांनी त्यांचे वितरकामार्फत प्रती क्वि. रु.500/- कमी दराने वाटप करावयाचे आहे. तसेच प्रकल्पाबाहेरील उर्वरीत बियाणे देखील त्यांचे वितरकामार्फत प्रती क्वि. रु.500/- कमी दराने वाटप करावयाचे आहे.

प्रकल्पांतर्गत व प्रकल्पाबाहेरील सर्व बियाणे वाटप करतांना महाबीजमार्फत त्यांचे वितरकांद्वारे अनुदानावर बियाणे वितरीत करण्यात येईल. तसेच कृषि विद्यापीठाने उत्पादित केलेल्या 10 वर्षांचे आतील अधिसूचित वाणांचे सत्यतादर्शक/प्रमाणित बियाण्यांसाठी सदर अनुदान देय राहिल.

बियाणे वाटपाबाबत कार्यपध्दती -

राष्ट्रीय अन्न सुरक्षा अभियान- गहू कार्यक्रमांतर्गत महाबीजमार्फत 1,00,000 क्विंटल अनुदानात प्रमाणीत बियाणे वितरण लक्षांक देण्यात आलेला आहे. राष्ट्रीय अन्न सुरक्षा अभियान गहू पिकासाठी प्रत्येकी 100 हेक्टर प्रमाणे 273 लघुप्रकल्पांमध्ये कार्यक्रम राबविण्यात येईल. प्रत्येक लघुप्रकल्पात 100 क्विंटल सुधारीत वाणाचे प्रमाणीत बियाणे अनुदानावर वितरीत करण्यात यावे. प्रकल्पांतर्गत बियाणे वाटपाचे लक्षांक सोबत प्रपत्र-4 मध्ये देण्यात आले असून जिल्हा अधिक्षक कृषि अधिकारी यांचे कडुन तालुका निहाय / मंडळ कृषि अधिकारी निहाय वाटपाचे लक्षांक महाबीज यांना कळविण्यात यावेत व त्यानुसार त्या ठिकाणच्या किंवा त्याजवळील वितरकांकडे महाबीजने बियाणे उपलब्ध करून द्यावेत. सदर बियाण्याचे वाटप ज्या शेतकऱ्यांना करावयाचे आहे त्या शेतकऱ्यांची यादी मंडळ कृषि अधिकाऱ्या मार्फत वितरकांकडे देण्यात येईल. त्यानुसार अनुदान वजा जाता शेतकरी वाटा शेतकऱ्यांकडुन घेवून सदर शेतकऱ्यांना बियाणे वितरकांकडुन वितरीत करावे व शेतकऱ्याचे नावापुढे संबंधीत शेतकऱ्याची स्वाक्षरी घ्यावी. बियाणे वाटप पूर्ण झाल्यानंतर सदर यादी वितरकांनी संबंधीत मंडळ कृषि अधिकारी यांचेकडे द्यावी.

प्रकल्पाबाहेर वाटप करावयाचे सुधारीत वाणांचे प्रमाणीत बियाण्यांचे जिल्हानिहाय लक्षांक प्रपत्र-5 मध्ये देण्यात आले असून जिल्हा अधिक्षक कृषि अधिकारी यांच्या कडून तालुकानिहाय वाटप महाबीजला कळविण्यात येईल त्यानुसार आपण त्यांनी त्यांच्या वितरकांकडे बियाणे उपलब्ध करून द्यावे. शेतकऱ्यांना बियाणे घेण्यासाठी जास्त अंतर जावे लागणार नाही याची महाबीजने दक्षता घ्यावी. वाणनिहाय किती बियाणे उपलब्ध करून देण्यात आलेले आहे याची वितरकनिहाय माहिती महाबीजने संबंधीत तालुका कृषि अधिकारी व जिल्हा अधिक्षक कृषि अधिकारी यांना द्यावी. अनुदानाचा दर प्रमाणित बियाण्यासाठी रु.500/- प्रति क्विंटल आहे.

राष्ट्रीय अन्न सुरक्षा अभियान-गहू कार्यक्रमांतर्गत राष्ट्रीय बियाणे महामंडळ यांना 11000 क्विंटल अनुदानित प्रमाणीत बियाणे वितरणास रब्बी हंगामासाठी मान्यता देण्यात येत आहे. **अनुदानावर वितरीत केलेल्या सर्व बियाण्याची रक्कम केंद्र शासनाकडून प्राप्त करून घेण्याची जबाबदारी राष्ट्रीय बियाणे महामंडळाची यांची राहिल.** सदर बियाणे शेतकऱ्यांना प्रति क्विंटल रु.500/-प्रमाणे अनुदानावर वितरीत करावयाचे आहे.

राष्ट्रीय बियाणे महामंडळ व महाबीजने आपल्या क्षेत्रिय अधिका-यांना संबंधीत जिल्हा अधिक्षक कृषि अधिकारी यांच्याकडे संपर्क साधून तालुकानिहाय वाटप प्राप्त करून घेणे बाबत सूचना द्याव्यात. त्यानुसार राष्ट्रीय बियाणे महामंडळ व महाबीजने त्यांच्या वितरकांकडे बियाणे उपलब्ध करून द्यावे. राष्ट्रीय बियाणे महामंडळ व महाबीजच्या वितरकांनी त्यांच्या विक्री केंद्रावर दर्शनी भागावर राष्ट्रीय अन्न सुरक्षा अभियान अंतर्गत गहू पिकाचे बियाणे अनुदानावर उपलब्ध असल्याचा फलक लावावा.

बियाणे घेण्यास येणा-या शेतक-याची खात्री करून शेतक-याचे नाव, गाव, गट क्रमांक, क्षेत्र इ. बाबतची माहिती घेऊन संबंधित वितरकांनी अनुदान वजा जाता येणारी किंमत लाभार्थी शेतक-यांकडून घेऊन एका लाभार्थ्यास जास्तीत जास्त 5 हेक्टर च्या मर्यादेत बियाणे वितरीत करावे. **कोणत्याही परीस्थीतीत अनुदान वजा जाता शेतक-याकडून घ्यावयाची रक्कम कृषि विभागाकडून दिली जाणार नाही याची नोंद घ्यावी.**

राष्ट्रीय बियाणे महामंडळ व महाबीजने संबंधीत जिल्हा विपणन अधिका-यांनी याचे सनियंत्रण करण्याच्या सूचना त्यांना राष्ट्रीय बियाणे महामंडळ व महाबीजने त्यांच्या स्तरावरून द्याव्यात. बियाण्याचे वाटप शेतक-यांनाच होईल याबाबतची खात्री करूनच वितरकाने बियाणे द्यावे.

बियाण्याचे वाटप तात्काळ पूर्ण करावे व तालुका निहाय किती बियाणे वाटप झाले याची वितरकनिहाय /शेतकरीनिहाय माहिती तालुका कृषि अधिकारी-यांना द्यावी व त्याची 1 प्रत जिल्हा अधिक्षक कृषि अधिकारी यांना द्यावी. प्रत्येक तालुका कृषि अधिकारी स्तरावरून रॅन्डम पध्दतीने बियाण्याचे लॉटनिहाय नमुने काढून त्याची शासकीय बीज परिक्षण प्रयोगशाळेमधून तपासणी करून घेऊन नमूना प्रमाणित असल्याबाबतचा अहवाल घेऊन जिल्हा अधिक्षक कृषि अधिकारी यांना कळविण्यात यावे.

जिल्हा अधीक्षक कृषि अधिकारी स्तरावरून याची छानणी करून त्याबाबतचा अहवाल उपयोगिता प्रमाणपत्र सादर केल्यावर **अनुदानाची रक्कम आयुक्तालय स्तरावरून महाबीजला अदा केली जाईल.**

तालुका निहाय किती बियाणे वाटप झाले याची वितरकनिहाय, शेतकरीनिहाय माहिती तालुका कृषि अधिकारी यांना राष्ट्रीय बियाणे महामंडळ व महाबीजने द्यावी व त्याची 1 प्रत जिल्हा अधीक्षक कृषि अधिकारी यांना द्यावी. तालुका कृषि अधिकारी स्तरावरून लॉटनिहाय रॅन्डम पध्दतीने बियाण्याच्या नमून्याची शासकीय बीज परीक्षण प्रयोगशाळेमधून तपासणी करून घेऊन केवळ प्रमाणित बियाण्याची रक्कम देय राहिल.

जिल्हा अधीक्षक कृषि अधिकारी स्तरावरून याची छाननी करून राष्ट्रीय बियाणे महामंडळ यांनी किती शेतकऱ्यांना किती बियाणे वाटप केले या बाबतचे उपयोगिता प्रमाणपत्र कृषि आयुक्तालयास सादर करावेत. **अनुदानाची रक्कम राष्ट्रीय बियाणे महामंडळाला केंद्र शासनाव्दारे अदा केली जाईल.**

- 1) जिअकृअ कार्यालयातील कृषि उपसंचालक यांच्यावर या योजनेतील सर्व वाटपाच्या सनियंत्रणाची जबाबदारी देण्यात यावी. कोणतीही अडचण उपस्थित झाल्यास त्याचे तात्काळ निविष्टा निराकरण कृउसं यांनी करावे व त्याची माहिती आपल्या विभागास व कृषि आयुक्तालयास सादर करावी.
- 2) तालुका स्तरावर सनियंत्रणाची जबाबदारी तालुका कृषि अधिकारी कार्यालयातील कृषि अधिकाऱ्यांची राहिल. याबाबत त्यांना ताकृअनी सूचना द्याव्यात.
- 3) वर नमूद केल्यानुसार राष्ट्रीय बियाणे महामंडळाच्या वितरकनिहाय बियाणे प्राप्त झाल्यानंतर लॉटनिहाय नमूने घेण्याच्या सूचना जिअकृअनी आपल्या अधिनस्त काम करणा-या गुणवत्ता नियंत्रण निरीक्षक व संबंधित तालुका कृषि अधिकारी, उपविभागीय कृषि अधिकारी यांना देण्यात याव्यात. सदर नमूने शासकीय अधिसूचित बीज परीक्षण प्रयोगशाळेकडे तपासणीसाठी पाठवावेत. ज्या लॉटचे नमुने अप्रमाणित दिसून येतील त्या लॉटचे वाटप तात्काळ थांबविण्यात यावे.
- 4) तालुकानिहाय बियाणे वाटपाची माहिती राष्ट्रीय बियाणे महामंडळाकडून प्राप्त झाल्यानंतर रॅन्डम पध्दतीने 10 टक्के शेतकऱ्यांची तपासणी ताकृअ स्तरावरून करण्यात यावी.
- 5) तालुका कृषि अधिकारी यांनी त्यानुसार प्रमाणपत्र देवून सदर याद्या जिल्हा अधीक्षक कृषि अधिकारी यांना सादर करण्याच्या सूचना जिअकृअनी त्यांच्या स्तरावरून निर्गमीत कराव्यात.

3) सूक्ष्ममूलद्रव्यांचा वापर:-

3.1) सूक्ष्म मूलद्रव्यांचा वापर माती परीक्षण करून त्यांआधारे ज्या सूक्ष्म मूलद्रव्यांची कमतरता आहे त्यानुसार करावा.

3.2) प्रत्येक लघु प्रकल्पाच्या गटामध्ये 62 हे. क्षेत्रावर सूक्ष्ममुलद्रव्य वाटप करावयाचे आहे.

3.3) सूक्ष्ममुलद्रव्याचा वापर पेरणीपूर्वी करण्यात यावा.

3.4) शेतकऱ्यांना जास्तीत जास्त 2 हेक्टर क्षेत्रासाठी निर्धारित केलेल्या पिकास मदत देण्यात येईल.

3.5) गहू या पिकासाठी शेतकऱ्यांना सूक्ष्ममुलद्रव्यासाठी रक्कम रुपये 500/- प्रति हेक्टर किंवा किंमतीच्या 50 टक्के यापैकी जी कमी असेल ती मदत मिळेल.

3.6) गहू पिकाची उत्पादकता वाढविणेसाठी झिंक या सूक्ष्ममुलद्रव्याची आवश्यकता दिसून आलेली आहे. त्यासाठी झिंक हे सूक्ष्ममुलद्रव्य माती परिक्षणानुसार सरळ खताच्या स्वरूपात प्रति हेक्टर 25 किलो याप्रमाणात वापरण्यात यावे. जिल्हा अधीक्षक कृषि अधिकारी यांनी तालुकानिहाय पुरवठा आदेश व वाटपाचे नियोजन संचालक निविष्ठा व गुणनियंत्रण यांनी मान्य केलेल्या पुरवठादार संस्थेमार्फतच करावे.

3.7) सूक्ष्म मुलद्रव्य पुरवठा करण्यात आलेल्या निविष्ठांचे प्रत्येक बॅचचे नमुने घेऊन त्याची शासकीय अधिसूचित खत चाचणी प्रयोगशाळेत तपासणी करून घ्यावी व केवळ प्रमाणित पास झालेल्या नमून्याच्या बॅचचीच देयके अदा करावीत.

3.8) सूक्ष्म मुलद्रव्य पुरवठा करण्यात आलेल्या क्षेत्राची कृषि सहाय्यक यांनी निरीक्षणे घेऊन निरीक्षण नोंदवहित नोंदवावी. उपविभागीय कृषि अधिकारी यांनी मुल्यांकन अहवाल सादर करावा.

4) गहू पिकात फॉस्पो-जिप्समचा वापर-

4.1) प्रत्येक लघु प्रकल्पाच्या गटामध्ये 100 हे. क्षेत्रावर फॉस्पो-जिप्सम वाटप करावयाचे आहे.

4.2) फॉस्पो-जिप्समचे किंमतीच्या 50 टक्के रक्कम अधिक संपूर्ण वाहतूक खर्च किंवा प्रति हेक्टर रू. 500/- यापैकी जे कमी असेल ती मदत लाभार्थीस देय आहे.

4.3) लाभार्थींचे क्षेत्र ज्या कृषि विद्यापीठाच्या कार्यक्षेत्रात येत असेल त्या कृषि विद्यापीठाने गहू पिकासाठी फॉस्पो-जिप्समची मात्रा निश्चित केलेली असेल व वापरण्याची पध्दत सूचविलेली असेल त्या प्रमाणात फॉस्पो-जिप्समचा वापर करण्यात यावा अथवा केंद्र शासनाच्या गहू उत्पादन संबंधी प्रशिक्षण नियम-पुस्तिकेत नमूद केलेल्या मात्रेनुसार (120 किलो प्रति हेक्टर) फॉस्पो-जिप्समचा वापर करावा.

4.4) ज्या शेतकऱ्यांच्या जमिनी आम्लधर्मी किंवा ज्या जमिनीचा सामू 7 पेक्षा कमी आहे अशा जमिनीसाठी वापर करावा.

4.5) ज्या शेतकऱ्यांना फॉस्पो-जिप्समच्या वापरासाठी एकदा मदत दिल्यानंतर त्याला त्याच जमिनीकरीता दुसऱ्या वर्षी पुन्हा मदत देता येणार नाही.

4.6) जिल्हा अधीक्षक कृषि अधिकारी यांचेकडून त्यांचे अधिनस्त तालुक्यात तालुकानिहाय फॉस्पो-जिप्समच्या आवश्यकतेची आकडेवारी व्यवस्थापकीय संचालक महाराष्ट्र कृषि विकास महामंडळ मर्यादीत मुंबई यांनी प्राप्त करून त्यांनी सूचविलेप्रमाणे तालुका ठिकाणापर्यंत पुरवठा करण्यात यावा.

4.7) फॉस्पो-जिप्समचे दरपत्रक निविष्ठा व गुणनियंत्रण शाखेमार्फत निर्गमीत करण्यात आले आहे. त्या दरानुसार व ठरवून दिलेल्या कार्यपद्धतीनुसार फॉस्पो-जिप्समचा पुरवठा करण्यात यावा.

जिप्सम वापर करताना खालील सुचनांचा अवलंब करावा -

- 1) जिप्सम/फॉस्पो-जिप्समचा वापर माती परिक्षणानुसार करावा.
- 2) 10 टक्केपेक्षा जास्त मुक्त चुनखडी असणा-या जमिनीत जिप्सम/फॉस्पो-जिप्समचा वापर करण्यात येऊ नये.
- 3) चोपण जमिनी करीता जिप्समचा भु-सुधारक म्हणून विनीमयक्षम सोडियम 15 टक्केपेक्षा जास्त असल्यास जिप्समचा गरजेनुसार वापर करावा.
- 4) क्षारपड/क्षारयुक्त जमिनीत जिप्समचा वापर करू नये.
- 5) जिप्सम/फॉस्पो-जिप्समचा भु-सुधारक म्हणून वापर करताना उत्कृष्ट परिणामासाठी जमिनीमध्ये निच-याची सोय करण्यात यावी.
- 6) जिप्सम/फॉस्पो-जिप्समचा वापर जमिनीमध्ये शेणखत/सॅद्रिय खतांबरोबर मिसळून करावा.
- 7) रासायनिक खतांबरोबर जिप्सम/फॉस्पो-जिप्समचा एकत्रीत वापर करू नये.
- 8) केंद्र/राज्य पुरस्कृत योजनेअंतर्गत अनुदानावर पुरवठा करण्यात येणा-या फॉस्पो-जिप्समच्या दराबाबत या कार्यालयाच्या पत्र क्र.358 दि.19/07/2013 नुसार दिलेल्या सुचनांच्या अधिन राहून फॉस्पो-जिप्सम या बाबीचा लाभ शेतक-यांना देण्यात यावा.

5) गहू पीक संरक्षणासाठी रासायनिक औषधे जैविक कीटकनाशके व तणनाशके पुरवठा

5.1) प्रत्येक प्रकल्पाच्या गटामध्ये 50 हे. क्षेत्रावर रासायनिक व जैविक कीटकनाशके आवश्यकतेनुसार वाटप करावयाचे आहेत. गहू पिकातील एकात्मिक कीड व्यवस्थापनासाठी रक्कम रुपये 500/- प्रति हेक्टर किंवा खर्चाच्या 50 टक्के यापैकी जे कमी असेल ती आर्थिक मदत देय राहिल.

5.2) रासायनिक कीडनाशकांचे वापराबाबत व दराबाबत संचालक, निविष्ठा व गुणनियंत्रण यांनी निर्गमीत केलेले मा.सु./जा.क्र./65/2013, दि. 13 मे 2013,परीपत्रक जा.क्र.सीपीएस/रा.कीना.दर/2013-14/66/गुनि-5/2013, दि. 13 मे 2013,जा.क्र.सीपीएस/रा.कीना.दर/2013-14/83/गुनि-5/2013, दि. 19 जून 2013 व

जा.क्र.सीपीएस/रा.कीना.दर/2013-14/104/गुनि-5/2013 दि. 19 जूलै 2013 नुसार केंद्रिय किटकनाशक मंडळ व नोंदणी समितीने मान्य केलेल्या लेबलक्लेम नुसारच रासायनिक व जैविक कीटकनाशक पुरवठा करण्याची दक्षता घ्यावी. मार्गदर्शक सुचनांप्रमाणे कार्यवाही करण्यात यावी.

5.3) या बाबी अंतर्गत जैविक व रासायनिक कीटकनाशकांचा वापर करता येईल.

5.4) प्रति शेतकरी 2 हेक्टर मर्यादेपर्यंत सदर बाबीचे अनुदान देय राहिल.

गहू पिकावरील कीड व रोगांची लागण होताच मंडळ कृषि अधिकारी यांचेकडे लेखी कळविण्याची जबाबदारी कृषि पर्यवेक्षकांची यांची राहिल. मं.कृ.अ.नी कृषि विभागाच्या मार्गदर्शक सुचनानुसार औषधाची मागणी ता.कृ.अ. यांचेकडे कळवावी. सदर मागणी ता.कृ.अ. यांनी जि.अ.कृ.अ. यांचेकडे व जि.अ.कृ.अ. यांनी विभागीय कृषि सहसंचालक यांच्या अध्यक्षतेखालील समितीच्या मान्यतेने पुरवठादार संस्थेकडे तात्काळ नोंदवून कीटकनाशके वेळेत प्राप्त करून घ्यावीत. जैविक निविष्ठांची मागणी प्रथम कृषि विभागाच्या जैविक कीड नियंत्रण प्रयोगशाळेकडे उत्पादित होणा-या घटकांसाठी करून त्याची उचल करावी, याबाबत संचालक निविष्ठा व गुणनियंत्रण यांचे पत्र क्र.038/338/2013, दि. 15/05/2013 प्रमाणे पुढील कार्यवाही करण्यात यावी. त्याठिकाणी जैविक कीड नियंत्रण औषधे उपलब्ध नसल्याची खात्री करून घेऊन नंतरच कृषि विद्यापीठ प्रयोगशाळा, महाबीज व कृषि औद्योगिक विकास महामंडळ यांच्याकडे पुरवठ्याबाबत आवश्यकतेनुसार मागणी जि.अ.कृ.अ. यांनी नोंदवून प्राप्त करून घ्यावीत. उविकृअ यांनी संरक्षित क्षेत्रात औषधाचा वापर व उपयोगिताबाबतचा अहवाल जिअकृअ यांना सादर करावा.

6) यांत्रिकीकरण (औजारांचा वापर)

6.1) फवारणी यंत्र (नॅपसॅक स्प्रेअर)

प्रत्येक लघुप्रकल्पाच्या गटामध्ये फवारणी यंत्र 10 नग वाटप करावयाचा आहे. या यंत्रासाठी प्रत्येकी रुपये 3000/- अथवा किंमतीच्या 50 टक्के या पैकी जे कमी असेल ते अनुदान देय राहिल.

6.2) रोटाव्हेटर-

प्रत्येक लघुप्रकल्पाच्या गटामध्ये रोटाव्हेटर 1 नग वाटप करावयाचे आहेत. या यंत्रासाठी प्रत्येकी रक्कम रुपये 30000/- अथवा किंमतीच्या 50 टक्के या पैकी जे कमी असेल ते अनुदान देय राहिल. यासाठी शेतक-यांनी लोकवाटा भरून महाराष्ट्र कृषि उद्योग विकास मंडळाकडून उचल केल्यावर ,अनुदान प्रस्ताव प्राप्त करून अनुदानाची रक्कम परस्पर महाराष्ट्र कृषि उद्योग विकास महामंडळाकडे वर्ग करावी.याबाबत स्वतंत्रपणे पुरवठा आदेश देण्यात येवू नये.

6.3) पंपसेट वितरण

1. प्रत्येक प्रकल्पाच्या गटामध्ये 7 नग पंपसेट वाटप करावयाचे आहेत.
2. 5 एच.पी. पर्यंत क्षमतेचे पंपसेट डार्क झोन मधील भागात ज्याठिकाणी वेगवेगळ्या योजनेतून शेततळी घेण्यात आलेली आहे त्या भागात वितरीत करण्यात यावेत.
3. डिझेल किंवा इलेक्ट्रीकल पंपसेट (10 एच पी पर्यंत) ISI 10804 (1994) या मानकाचे असणे बंधनकारक आहे किंवा Farm Machines Training Institute of GOI-cif, Bhopal or SAUS यांनी प्रमाणित केलेला असावा.जा.क्र./कृ.आ./विप्र-1/राअसुअ/324/13 दि.12/07/13 च्या पत्रानुसार केरोसीनचलित पंपसेटसाठी अनुदान देय राहणार नाही.

5. पंपसेटसाठी लाभार्थी निवडीची जबाबदारी तालुका कृषि अधिकारी यांची राहिल. लाभार्थी निवड करताना ज्या शेतकऱ्यांनी यापुर्वी शेततळ्याचा लाभ विविध केंद्र/राज्य पुरस्कृत योजनेत घेतलेला आहे अशा लाभार्थीची प्राधान्याने पंप वितरणासाठी निवड करण्यात यावी. असा लाभार्थी नसल्यास इतर शेतकऱ्यांच्याकडे खात्रीचा पाणीपुरवठा स्रोत असल्याची खातरजमा करून निवड करण्यात यावी. तसेच तालुक्याची एकत्रित मागणी जि.अ.कृ.अ यांचेकडे नोंदवावी. जि.अ.कृ.अ यांनी खरेदी संदर्भात जिल्हास्तरीय कमिटीमध्ये खरेदीबाबतचा निर्णय अंतिम करण्यात यावा.

6. पंपसेट ही बाब राजीव गांधी ग्रामीण विद्युतीकरण योजनेशी एकात्मिकरित्या राबविण्यात यावी.

7. पंपसेटसाठी प्रत्येकी रक्कम रुपये 10,000/- अथवा किमतीच्या 50 टक्के यापैकी जे कमी असेल ते अनुदान म्हणून देय राहिल.

औजारांची मागणी कृषि सहाय्यक यांनी मं.कृ.अ. यांचे मार्फत तालुका कृषि अधिकारी यांच्याकडे नोंदवावी. ता.कृ.अ. यांनी जि.अ.कृ.अ.यांचेकडे औजारे मागणी नोंदवावी. जिल्हयातील औजारांची एकत्रित मागणी विभागीय कृषि सहसंचालक यांच्या मान्यतेने शासकिय पुरवठादार संस्थेकडे नोंदवावी. उपरोक्त मागणी अनुदान मर्यादा, देयकांच्या अदायगीची पध्दत इत्यादी बाबत संचालक, निविष्ठा व गुणवत्तानियंत्रण यांनी निर्गमित केलेल्या मार्गदर्शक सूचनांमधील अटी व शर्तीच्या अधिन राहून जिल्हा अधिक्षक कृषि अधिकारी यांनी नोंदवावी. पुरवठादार संस्थेस ठिकाण, कालावधी बाबतचा सविस्तर तपशिल कळविण्यात यावा. सदरची औजारे योजनेअंतर्गत खरेदी करताना नमूद औजारांचे गुणवत्ता विषयक मानके (स्टॅंडर्स) संचालक निविष्ठा व गुणनियंत्रण यांनी जा.क्र./2011-12/381/गुनि-5/2011, दि. 28 नोव्हेंबर 2011 मध्ये नमूद केल्यानुसार आहेत का? याची खात्री करण्यासाठी पुरवठा पश्चात क्षेत्रीय तपासणीची कार्यवाही खालीलप्रमाणे करण्यात यावी.

पुरवठा पश्चात क्षेत्रीय तपासणी : संदर्भिय शासन निर्णयात नमूद केल्यानुसार विभागीय कृषि सहसंचालक/जिल्हा अधिक्षक कृषि अधिकारी/कृषि विकास अधिकारी, जिल्हा परिषद यांनी औजारांचे किमतीनुसार व औजारांच्या पुरवठ्याच्या संख्येनुसार रुपये 10,000/- पेक्षा कमी किमतीच्या औजारांचे एकूण पुरवठा संख्येच्या 2.50 टक्के, रुपये 10,000/- ते रुपये 50,000/- पर्यंत किंमतीच्या औजारांकरिता एकूण पुरवठा संख्येच्या 1.50 टक्के व रुपये 50,000/- पेक्षा जास्त किंमतीच्या औजारांकरिता एकूण पुरवठा संख्येच्या 0.50 टक्के रॅन्डम पध्दतीने नमुने क्षेत्रीयस्तरावर काढून त्यांची गुणवत्ता तपासणी कृषि विद्यापीठे/शासकीय अभियांत्रिकी महाविद्यालये यांचेकडून करून घ्यावी व त्याचे तपासणी अहवाल कार्यालयात अभिलेखात नोंदवावेत. गुणवत्ता तपासणीच्या सुलभतेच्या दृष्टीने संबंधीत पुरवठादाराच्या/उत्पादकांच्या केंद्रीय तपासणी संस्थेच्या/कृषि विद्यापीठांच्या तपासणी अहवालांचे क्रमांक/भारतीय मानक संस्थेचा आय.एस.आय. क्रमांक दर्शविणारा तक्ता सोबत सहपत्रीत केला आहे. संबंधित अधिकाऱ्यांना गुणवत्ता तपासणीसाठी पुरवठादार/उत्पादक यांच्या तपासणी अहवालाची प्रत पुरवठा संस्थेने उपलब्ध करून द्यावी व त्यानुसारच पुरवठा होईल याची दक्षता घ्यावी.

पुरवठा संस्थांनी क्षेत्रीय स्तरावरील गुणवत्ता तपासणीसाठी लागणारी वाहतूक व्यवस्था करावी तसेच तपासणीची फी संबंधीत कृषि विद्यापीठे/शासकीय अभियांत्रिकी महाविद्यालये यांना अदा करावी.

क्षेत्रीय स्तरावर कृषि औजारांचे रॅन्डम पध्दतीने काढलेले नमुने विहित मुदतीत तपासणी करून त्यांचे गुणवत्ता तपासणी अहवाल देणे कृषि विद्यापीठे/शासकीय अभियांत्रिकी महाविद्यालये यांना बंधनकारक राहिल.

औजारांची पुरवठा पश्चात गुणवत्ता तपासणी संचालक निविष्ठा व गुणवत्तानियंत्रण यांच्याकडील मार्गदर्शक सुचनांनुसार तालुका कृषि अधिकारी यांनी करावी. तसेच त्याबाबतच्या योग्य त्या नोंदी नोंदवहीत घेण्यात याव्यात. क्षेत्रीय अधिकाऱ्यांनी औजारे निवडलेल्या लाभार्थ्यांना वाटप करावीत.

नॅपसॅक स्प्रे पंप, रोटार्व्हेटर आणि पंपसेट या शेतीऔजारांचा लाभ सर्व शेतकऱ्यांसाठी उपलब्ध आहे, अभियानाच्या कालावधीमध्ये एका लाभार्थ्यास विहित आर्थिक मर्यादेत लाभ देय राहिल तसेच शेतकऱ्यांच्या स्वयंसेवी संघटनांना देखील या बाबींचा लाभ देय राहिल.

औजारे वितरण पध्दत

1. यांत्रिकीकरणाचा लाभ देताना महिला/मागासवर्गीय लाभार्थी, महिलांचे स्वयंसेवी संघ यांना प्रथम प्राधान्याने लाभ देण्यात यावा. त्यांना लाभ देऊन उर्वरित यंत्रे, अत्यल्प भूधारक, अल्पभूधारक, मोठे शेतकरी अशा क्रमाने वाटपाची कार्यपध्दती ठेवावी.

2. सर्व औजारांचे तांत्रिक निकष संबंधित उत्पादक संस्थेकडून जिल्हा अधीक्षक कृषि अधिकारी यांनी प्राप्त करून घेणे बंधनकारक राहिल. तसेच सदरचे निकष ता.कृ.अ. यांना कळविण्याची जबाबदारी जि.अ.कृ.अ. यांची राहिल.
3. शासकीय पुरवठादार संस्थानी औजारांचा पुरवठा केल्यानंतर सर्व औजारे तांत्रिक मानांकाप्रमाणे असल्याबाबतची तपासणी व खातरजमा करणेबाबतची जबाबदारी तालुका कृषि अधिकारी यांची राहिल.
4. तालुक्यामधील चिकीत्सालयाच्या ठिकाणी अथवा तालुका बिज गुणन केंद्र येथे औजारे प्राप्त करून घेऊन लाभार्थ्यांना औजारे वाटप करण्यात यावीत. त्याची पोहोच घेऊन संग्रही ठेवावी. त्याबाबतच्या आवश्यक त्या नोंदी नोंदवहीत घेण्यात याव्यात.
5. तांत्रिक तपासणीमध्ये औजारांचा जो लॉट अपात्र ठरेल तो मुळ संस्थेस त्यांच्या खर्चाने परत करावा तसे त्यांना पुरवठा आदेश देताना त्यामध्ये बंधनकारक असल्याचे नमुद करावे.
6. औजारांचे साठा रजिस्टर ठेवून तालुका कृषि अधिकारी यांनी लेखा पध्दती प्रमाणे त्यामध्ये नोंदी घ्याव्यात.

7) शेतकरी प्रशिक्षण

गहू पिकाचे अधिक उत्पादन घेऊन उत्पादकता वाढविण्यासाठी शेतकऱ्यांना त्यांच्या शेतावर अद्ययावत तांत्रिक माहिती पुरविणे, शेतीशास्त्राचे उत्तम दर्जाचे तंत्रज्ञान देणे, हा शेतकरी प्रशिक्षणाचा मुख्य हेतू आहे. शेतकरी प्रशिक्षण हे शेतकरी शेतीशाळा धर्तीवर घेण्यात यावे. त्याची पुढीलप्रमाणे अंमलबजावणी करण्यात यावी. हंगामपूर्व प्रशिक्षणामध्ये राबवावयाच्या कार्यक्रमा बाबत माहिती द्यावी. त्यामध्ये सर्व तांत्रिक बाबींचे मार्गदर्शन करावे. तसेच पुरवठा करण्यात येणाऱ्या निविष्ठांच्या वाटपाबाबतचे वेळापत्रक शेतकऱ्यांना अवगत करून द्यावे.

- 1) प्रत्येक लघुप्रकल्पाच्या गटामध्ये 1 शेतकरी प्रशिक्षणवर्ग शेतीशाळाच्या धर्तीवर व उर्वरित शेतकरी प्रशिक्षणवर्ग गटाबाहेर घेण्यात यावेत. सदरचे काम शक्यतो टि.ओ.एफ. अंतर्गत प्रशिक्षित कर्मचाऱ्यांनाच देण्यात यावे किंवा त्यांच्या मार्गदर्शनाखाली घ्यावे.
- 2) शेतकरी प्रशिक्षण वर्ग घेण्याची ठिकाणे जिल्हास्तरीय समितीमध्ये निश्चित करावीत.
- 3) सदर शेतकरी प्रशिक्षण वर्ग हे पीकपध्दतीवर आधारीत असावेत व त्यामध्ये हंगामातील सर्व पिकांचा समावेश असावा.
- 4) एक प्रशिक्षण वर्ग हा एकूण चार सत्रामध्ये प्रत्येकी 30 शेतकऱ्यांच्या समुहासाठी आयोजित करावा. एका सत्रासाठी रूपये 3500/- आर्थिक तरतूद राहिल.
- 5) प्रथम सत्र हे रब्बी हंगामाच्या सुरवातीस आयोजित करावे.
- 6) व्दितीय व तृतीय सत्र हे रब्बी हंगामाच्या कालावधीत घ्यावे.

7) चौथे सत्र रब्बी पिकाच्या काढणीनंतर आयोजित करावे.

8) संपूर्ण चार सत्राच्या प्रशिक्षण वर्गासाठी रु. 14000/- अनुदान देय राहिल.

9) राष्ट्रीय अन्न सुरक्षा अभियानामध्ये समाविष्ट असणाऱ्या तालुक्यासाठी पीकाखालील क्षेत्राप्रमाणे शेतकरी प्रशिक्षण वर्गाची संख्या राहिल. कृषि विद्यापीठे, कृषि विज्ञान केंद्र, केंद्र शासनाच्या संस्था येथील दोन कृषि तज्ञ प्रत्येक शेतकरी प्रशिक्षण वर्गात मार्गदर्शन करण्यासाठी असावेत.

10) प्रत्येक शेतकरी प्रशिक्षण वर्गात शेतकऱ्यांची संख्या 30 च्या मर्यादेपर्यंत राहिल. प्रत्येक शेतकरी प्रशिक्षण कृषि तज्ञांच्या सोईच्या वेळेनुसार 4 ते 5 तासांचे असेल.

शेतकरी प्रशिक्षण तपशिल खालीलप्रमाणे आहे.

अ.क्र.	तपशिल/बाब	रक्कम रूपये
1	प्रथम सत्र रब्बी हंगामाच्या सुरवातीस	3500
2	द्वितीय व तृतीय सत्र रब्बी हंगामाच्या कालावधीत	7000
3	चौथे सत्र रब्बी हंगामाच्या पिक कापणीनंतर	3500
एकूण खर्च		14,000

शेतकरी प्रशिक्षण वर्गाचे बाबनिहाय सविस्तर तपशिल खालीलप्रमाणे राहिल.

अ.क्र.	तपशिल/बाब	दर	रक्कम रूपये
1	प्रशिक्षकाचे मानधन	500/- प्रति सत्र एकूण 4 सत्र	2000/-
2	प्रशिक्षण साहित्य व लेकन साहित्य	500/- प्रति सत्र एकूण 4 सत्र	2000/-
3	चहा/नाष्टा प्रशिक्षणार्थी, प्रशिक्षक व सहकर्मचारी	50/- प्रति सत्र एकूण 35 व्यक्ती	7000
4	संकीर्ण,पेट्रोल,डिझेल व शेतकऱ्यांचा प्रवास खर्च	750/- प्रति सत्र एकूण 4 सत्र	3000
एकूण खर्च			14,000

वर दर्शविल्यानुसार मार्गदर्शनासाठी बोलविण्यात आलेल्या तज्ञांचे मानधन, प्रशिक्षणासाठी लागणारे साहित्य व माहिती पुस्तिका तसेच प्रशिक्षणार्थींसाठी लागणारे अल्पोपहार इ. बाबींवर खर्च करण्यात यावा.

विभागाने वेळोवेळी निर्गमित केलेल्या मार्गदर्शक सुचनांचे आधिन राहून शेतकरी प्रशिक्षण आयोजित करण्यात यावीत. तज्ञ प्रशिक्षकांचे प्रशिक्षण घेतलेल्या प्रशिक्षणार्थींमार्फतच शेतकऱ्यांची प्रशिक्षण आयोजित केली जातील, हे कटाक्षाने पाहावे.

शेतकऱ्यांना प्रत्यक्ष गहू क्षेत्रावर पिकाच्या संपूर्ण हंगामात पीकाच्या वाढीच्या प्रमुख अवस्थेत टी.ओ.एफच्याअभ्यासक्रमानुसार प्रशिक्षण देण्यात येईल. यापूर्वी टी.ओ.एफ.व्दारे प्रशिक्षित झालेले कर्मचारी/

शेतकरी/इतर संस्थांचे प्रतिनिधी हे प्रशिक्षकाचे काम करतील. प्रत्येक शेतकरी प्रशिक्षणासाठी असे दोन प्रशिक्षक असतील. प्रत्येक शेतकरी प्रशिक्षण वर्गात 30 शेतकऱ्यांना प्रशिक्षण देण्यात येईल. प्रशिक्षणात सहभागी शेतकऱ्यांपैकी सलग 100 हेक्टर क्षेत्र असणाऱ्या गटात प्रात्यक्षिक आयोजित करावे. हे प्रशिक्षण शेतकऱ्यांचा प्रत्यक्ष सहभाग व कृतीद्वारे अनुभव या तत्वावर आधारीत राहिल. शेतकरी प्रशिक्षणाचा अभ्यासक्रम हा हंगामानुसार व स्थानिक गरजेनुसार राहिल.

निविष्ठा उपलब्धता - गटप्रमुखांच्या सहाय्याने राबवावयाच्या कार्यक्रमाचे नियोजन करण्यात यावे. तसेच त्याचे वेळापत्रकही तयार करण्यात यावे. शासन निर्णय क्र.-सुकृओ-2013/प्र.क्र.63/11अे दि.7/06/13 नुसार कृषि विभागामार्फत राबविण्यात येणा-या विविध योजनांतर्गत शेतक-यांना अनुदानावर पुरविण्यात येणा-या विविध कृषि निविष्ठांच्या पुरवठ्याकरिता महाराष्ट्र कृषि उद्योग विकास महामंडळ यांची एकमेव पुरवठादार संस्था म्हणून नेमणूक करण्यात आलेली असून त्या संस्थेच्या क्षेत्रीय अधिकाऱ्यांशी संपर्क साधून निविष्ठांचा पुरवठा कोणत्या ठिकाणी करावयाचा आहे याची माहिती त्यांना द्यावी व निविष्ठा पुरवठा होईल हे पहावे. तसेच प्रात्यक्षिकासाठी निविष्ठा जसे बांधावर बियाणे, खते वाटप योजने अंतर्गत खतांचा पुरवठा बाबतचे नियोजन करण्यात यावे.

प्रात्यक्षिकासाठी योजने अंतर्गत समाविष्ट घटकाच्या अंमलबजावणीस आवश्यक असणाऱ्या कृषि निविष्ठा उदा. बियाणे, खते, जैविक कीटकनाशके, सूक्ष्ममुलद्रव्ये, जिप्सम,औजार, पिक संरक्षण उपकरणे इ. निविष्ठा खरेदी करण्यासाठी विभागीय कृषि सहसंचालक यांचे अध्यक्षतेखाली पुढील प्रमाणे समिती गठीत करण्यात येत आहे.

1) विभागीय कृषि सहसंचालक	- अध्यक्ष
2) संबधित जिल्ह्याचे जिल्हाअधिक्षक कृषि अधिकारी	- सदस्य सचिव
3) संबधित जिल्ह्याचे प्रकल्प संचालक (आत्मा)	- सदस्य
4) संबधित जिल्ह्याचे कृषि विकास अधिकारी	- सदस्य
5) जिल्ह्याशी संलग्न कृषि विद्यापीठातील संबधीत विषयाचे शास्त्रज्ञ	- सदस्य
6) बियाणे महामंडळ, एनएससी, कृषि उद्योग	- सदस्य

या पुरवठादार संस्थेचे प्रतिनिधी

वरील समितीने मान्यता दिलेल्या पॅकेजमधील निविष्ठाच खरेदी कराव्यात. सर्व निविष्ठांची शासनमान्य पुरवठादार संस्थेकडे मागणी नोंदवावी त्याची एक प्रत आयुक्तालयास सादर करावी. सर्व निविष्ठा किंवा औजार वेळेत उपलब्ध करून घेण्याची जबाबदारी प्रामुख्याने संबधित उपविभागीय कृषि अधिकारी, जिल्हा अधिक्षक कृषि अधिकारी व विभागीय कृषि सहसंचालक यांची राहिल. कोणत्याही परीस्थितीत पुरवठा केलेल्या निविष्ठा लाभार्थींना विनावितरण पडून राहणार नाहीत याची दक्षता संबधित विभागीय कृषि सहसंचालक यांनी घ्यावी. निविष्ठा शिफारस केलेल्या मात्रेनुसार घेण्यात याव्यात आणि अनुज्ञेय असलेले अनुदान वजा जाता उर्वरित रक्कम लोकवाटा म्हणून वसूल करावी.

निविष्ठा अहवाल खालील परिशिष्ट प्रमाणे दिलेल्या प्रपत्रात दर आठवडा अखेर सादर करावे.

अ.क्र.	बाब	निविष्ठाचे नाव	मागणी	पुरवठा	शिल्लक
1					

निविष्ठा पुरवठ्याचे वरीलप्रमाणे नियोजन करून, त्या प्राप्त झाल्या बरोबर लाभधारकांना वाटप होतील याची तालुका कृषि अधिकारी यांनी दक्षता घ्यावी. मंडळ कृषि अधिकारी यांनी सदर निविष्ठांच्या प्रत्यक्ष वापराबाबत सनियंत्रण करावे.

विविध योजनेच्या अंमलबजावणीमध्ये शेतकरी वाटा/हिस्स्याचा समावेश असून सदर हिस्सा क्षेत्रीय स्तरावर क्षेत्रीय कर्मचाऱ्यामार्फत शेतकऱ्यांकडून गोळा केला जातो. हा हिस्सा प्राप्त होताच सत्वर संबंधित पुरवठादार संस्थेकडे भरणा करणेसाठी कार्यालयात जमा करावा. याबाबत मा.आयुक्त (कृषि) यांच्याकडून लेखाविषयक कार्यपद्धतीबाबत सविस्तर परिपत्रक निर्गमित केले आहे. शेतकरी वाटा कार्यालयात जमा करण्यास दिरंगाई, हा अपहार समजून अशा प्रकारची अनिश्चितता आढळल्यास कार्यालय प्रमुखाने संबंधितांवर प्रशासकीय कार्यवाही करावी अन्यथा कार्यालय प्रमुखास जबाबदार धरणेत येऊन याबाबत त्यांचे विरुद्ध आवश्यक ती प्रशासकीय कार्यवाही करण्यात येईल याची त्यांनी नोंद घ्यावी. या बाबत कृषी आयुक्तालयाचे परिपत्रक जा.क्र.कृ.आ./वि.प्र.2/लोकवाटा/440/2013 दि.16/09/13 अन्वये केंद्र/राज्य योजनेअंतर्गत वसूल करण्यात येणा-या लोकवाट्याची रक्कम पुरवठादार संस्थांच्या बँक खात्यात जमा करण्याबाबतची कार्यपद्धती संदर्भात सविस्तर सुचना देण्यात आलेल्या आहेत त्याचा अवलंब करण्यात यावा.

सुधारीत कृषि औजारांची उपलब्धता व विक्री पश्चात सेवा उपलब्ध होण्यासाठी स्वयंरोजगार सेवा पुरवठादारांचा गट तयार करण्यात यावा व स्थानिक गरजेनुसार तालुका कृषि अधिकारी यांची मागणी घेवून उपरोक्त दर्शविलेल्या औजारांचा अनुदानावर गटास/वैयक्तिक लाभार्थ्यास पुरवठा करण्यात यावा.

प्रत्येक प्रकल्पामध्ये लाभार्थीची माहिती, निविष्ठा पुरवठा, प्रशिक्षण या बाबींची नोंद एका नोंदवहीमध्ये ठेवण्यात यावी. तसेच एक भेटीची नोंदवही ठेवून वरिष्ठ अधिकारी, कृषि विद्यापीठ शास्त्रज्ञ यांच्या भेटीच्या नोंदी त्यांचे अभिप्राय इ.च्या नोंदी ठेवाव्यात व त्यावर त्यांच्या स्वाक्षऱ्या घ्याव्यात.

8) आकस्मिक खर्च

राष्ट्रीय अन्न सुरक्षा अभियान कार्यक्रम गतिमान होण्यासाठी जिल्हयाला इंधन वाहनाची देखभाल व दुरुस्ती व प्रकल्प व्यवस्थापन यंत्रणा यासाठी (तांत्रिक सल्लागार व तंत्रसहाय्यक यांचे मानधनासह संकीर्ण खर्च)

रु.6.38 लाख अर्थ सहाय्य देय राहिल. प्रकल्प व्यवस्थापन यंत्रणा बाबीअंतर्गत प्रत्येक जिल्हयासाठी जिल्हा सल्लागार व तंत्रसहाय्यक यांना मान्यता देण्यात आलेली आहे. त्यातील दिलेल्या सुचनानुसार खर्च करताना खालील बाबींची पूर्तता करूनच मानधन अदा करावे.

1. दरमहा मासिक प्रगती अहवाल सादर करणे.
2. MIS Online तिमाही भरणे.
3. लाभधारकांची माहिती Online भरणे.
4. प्रात्यक्षिके उत्पादनाची आकडेवारी संकलन.
5. प्रकल्पाच्या यशोगाथा सादर करावे.
6. शेतकरी प्रशिक्षणाचे सनियंत्रण करणे.
7. जिल्हास्तरावरून तालुकानिहाय कार्यक्रमाचे सनियंत्रण करणे.
8. मंजूर प्रकल्पाच्या संख्येनुसार प्रकल्प आराखडे मंजूर करून अंमलबजावणीस देणे.
9. क्षेत्रीय स्तरावरील सर्वगनिहाय तपासणीचा अहवाल तयार करणे.

योजनेतील मंजूर लक्षांकास अनुसरून आयुक्तालय स्तरावरून बाबनिहाय दिलेल्या लक्षांकानुसार दिलेल्या योजनेची अंमलबजावणी वेळीच करावयाची आहे. कोणत्याही परिस्थितीत क्षेत्रीय स्तरावरून बाबबदल करण्यात येऊ नयते व चालु वर्षी बाब बदल दिला जाणार नाही याची नोंद घेऊन सर्व बाबी व वेळेवर राबविल्या जातील हे पहावे.

योजनेचे सनियंत्रण व मूल्यमापन :-

विविध स्तरावर रवर्चाच्या तपासणीची टक्केवारी खालील प्रमाणे राहिल.

अ.क्र.	स्तर	टक्केवारी
1	विभागीय कृषि सह संचालक	1
2	जिल्हा अधीक्षक कृषि अधिकारी	2
3	उप विभागीय कृषि अधिकारी	5
4	तालुका कृषि अधिकारी	10
5	मंडल कृषि अधिकारी	15
6	कृषि पर्यवेक्षक	50
7	कृषि सहाय्यक	100

विभागीय कृषि सहसंचालक यांनी प्रत्येक महिन्यात किमान एका प्रकल्पाला भेट द्यावी. जिल्हा अधीक्षक कृषि अधिकारी यांनी 3 प्रकल्पाला व कृषि उपसंचालक यांनी त्यांचे कार्यक्षेत्रातील 5 टक्के प्रकल्पांना भेटी द्याव्यात व निविष्ठा पुरवठा व इतर कार्यक्रमांचा आढावा घ्यावा. भेट नोंदवहीमध्ये तशी नोंद करावी व शेज्यामध्ये सूचना लिहाव्यात. प्रत्येक जिल्ह्याने व विभागाने दरमहा 5 तारखेपर्यंत बाबनिहाय मासिक प्रगती अहवाल विहित प्रपत्रात आयुक्तालयास सादर करावा.

प्रकल्पांतर्गत राबवावयचा बाबनिहाय जिल्हानिहाय कार्यक्रम प्रपत्र -1 मध्ये देण्यात आला आहे.

प्रकल्पाबाहेर राबवावयचा बाबनिहाय जिल्हानिहाय कार्यक्रम प्रपत्र -2 मध्ये देण्यात आला आहे.

प्रकल्पाबाहेर राबवावयच्या दिलेल्या जिल्हानिहाय लक्षांकानुसार जिल्हा अधीक्षक कृषि अधिकारी यांनी तालुक्याच्या क्षेत्रानुसार कार्यक्रमाचे वाटप करावे व त्यानुसार कार्यक्रम राबविण्याबात सर्व संबंधितांना सूचना द्याव्यात.

प्रकल्पांतर्गत व प्रकल्पाबाहेर कार्यक्रम राबवितांना अनुसूचित जातींना 12 टक्के, अनुसूचित जमातींना 9 टक्के व महिला लाभार्थ्यांना 33 टक्के प्रमाणे लाभ देण्यात यावा. विभागीय कृषि सहसंचालक कार्यालयाने त्यांच्या स्तरावरून दिलेला लक्षांक व वर्गवारीनिहाय राबविण्याचा कार्यक्रमाचा लक्षांक त्यांच्या स्तरावर निश्चित करावा व तसे जिल्ह्यास कळवुन त्याचे सनियंत्रण विभागीय कृषि सहसंचालक स्तरावरून करण्यात यावे व दरमहा तसा वर्गवारीनिहाय साध्याचा अहवाल आयुक्तालयास सादर करावा.

तसेच ज्या ठिकाणी अपंग शेतकरी असतील व योजनेतील बाबीसाठी त्याला अनुदान देय असेल तर प्राधान्याने अशा लाभार्थ्यांची निवड करावी. शासन स्तरावरून अनुसूचित जाती, जमाती, महिला व अपंग लाभार्थ्यांची संख्या व त्यांना दिलेला लाभ व अनुदान या बाबीची माहिती मासिक प्रगती अहवालासोबत स्वतंत्र प्रपत्रात सादर करावी.

लाभार्थीची ऑनलाईन माहिती भरणे

1. राष्ट्रीय अन्न सुरक्षा अभियान अंतर्गत - भात, गहु, कडधान्य कार्यक्रमांमध्ये लाभार्थ्यांना निरनिराळ्या बाबीचा लाभ देण्यात येतो याविषयाची तालुकानिहाय माहिती ऑनलाईनवर भरण्याविषयी केंद्र शासनाने सूचित केलेले आहे. याकरीता केंद्र शासनाने <http://www.nfsm.gov.in> या वेबसाईटवर माहिती भरण्याची व्यवस्था केलेली आहे. राष्ट्रीय अन्न सुरक्षा अभियान कार्यक्रमांमध्ये समाविष्ट असलेल्या जिल्ह्यामधील सर्व तालुका कृषि अधिकारी यांनी निरनिराळ्या घटकांतर्गत लाभ दिलेल्या लाभार्थ्यांची माहिती ऑनलाईन भरावयाची आहे.

यासाठी उपविभागीय कृषि अधिकारी व जिल्हा अधिक्षक कृषि अधिकारी यांच्यावर जबाबदारी निश्चीत करण्यात आली आहे. त्यांनी प्रकल्प व्यवस्थापन संघामार्फत खालील बाबींचे तालुकानिहाय सनियंत्रण करावे.

- 1.1) दरमहा मासिक प्रगती अहवाल सादर करणे.
  - 1.2) MIS Online तिमाही भरणे.
  - 1.3) लाभधारकांची माहिती Online भरणे.
  - 1.4) प्रात्यक्षिके उत्पादनाची आकडेवारी संकलन करणे.
  - 1.5) प्रकल्पाच्या यशोगाथा सादर करणे.
  - 1.6) शेतकरी प्रशिक्षणाचे सनियंत्रण करणे.
2. राष्ट्रीय अन्न सुरक्षा अभियानांतर्गत गावनिहाय वाटप केलेल्या निविष्ठा, प्रात्यक्षिके व इतर दिलेले लाभ या बाबतची लाभार्थीची यादी ग्रामपंचायतीकडे पाठवून सदरील माहिती ग्रामसभेत सादर करावी.
3. या मार्गदर्शक सूचनांनुसार कार्यवाही करण्यात यावी व अभियान कार्यक्रम यशस्वीपणे राबवावा.

राष्ट्रीय अन्न सुरक्षा अभियान सन 2013-14 मध्ये ज्या जिल्ह्यामध्ये राबविण्यात येत आहे व या अभियानांतर्गत राबविण्यात आलेल्या गहू पिक कार्यक्रमाच्या बाबी तृणधान्य विकास कार्यक्रमा अंतर्गत राबविण्यात येऊ नयेत. या बाबत संबंधीत जिल्ह्याने व विभागाने दक्षता घ्यावी.

सन 2013-14 च्या रब्बी हंगामाच्या यशस्वी अंमलबजावणीसाठी हार्दिक शुभेच्छा॥

सोबत :- वरीलप्रमाणे

-स्वाक्षरीत-

कृषि संचालक

(विस्तार व प्रशिक्षण)

कृषि आयुक्तालय, महाराष्ट्र राज्य, पुणे 05

प्रत-

- 1.मा. प्रधान सचिव (कृषि), मंत्रालय, मुंबई-32 यांना माहितीस्तव सविनय सादर
- 2.मा.व्यवस्थापकीय संचालक, महाराष्ट्र कृषि उद्योग विकास महामंडळ, राजन हाऊस, तिसरामजला, प्रभादेवी, मुंबई-65
- 3.मा. व्यवस्थापकीय संचालक, महाराष्ट्र राज्य बियाणे महामंडळ महाबीज भवन, कृषि नगर, अकोला- 444104

4. मा. विभागीय व्यवस्थापक राष्ट्रीय बियाणे महामंडळ,प्लॉट ने. 681-690 मार्केट यार्ड

गुलटेकडी,पुणे-411037

5.संशोधन संचालक, महात्मा फुले कृषि विद्यापीठ, राहुरी, जिल्हा अहमदनगर.

6. डॉ. पंजाबराव देशमुख कृषि विद्यापीठ, अकोला.

7. विभागीय कृषि सहसंचालक, विभाग-नाशिक, पुणे, औरंगाबाद,लातूर,नागपूर

उपरोक्त दिलेल्या सूचना नुसार आपल्या विभागात कार्यक्रमाचे सनियंत्रण करावे.

www.mahavivagri.gov.in

प्रपत्र -1

जिल्हानिहाय राबवावयाच्या पिक प्रात्यक्षिक लघुप्रकल्पांची संख्या व पिक प्रात्यक्षिक विरहित लघुप्रकल्पांची संख्या दर्शविणारे प्रपत्र.

अ.क्र.	जिल्हा	पिक प्रात्यक्षिके प्रकल्प संख्या	प्रात्यक्षिक विरहित लघुप्रकल्प संख्या	एकुण प्रकल्प संख्या
1	नाशिक	15	42	57
2	धुळे	6	16	22
3	अहमदनगर	23	49	72
4	पुणे	13	47	60
5	सोलापूर	13	42	55
6	औरंगाबाद	10	28	38
7	परभणी	10.68	22	32.68
8	नागपूर	11	27	38
एकूण		101.68	273	374.68

प्रपत्र -2 अ

गहू पिक प्रात्यक्षिक प्रकल्पाचा 1 हे.क्षेत्राकरीता खर्चाच्या अनुदानाचा तपशिल दर्शविणारे प्रपत्र

अ.क्र	बाब	रक्कम रु.
1	बियाणे रक्कम व बीजप्रक्रीया खर्चासह	2250/-
2	पेरणी (भाडेतत्वावर शुन्य मशागत पाभरीचा वापर)	1000/-
3	शेती औजारे, स्प्रेअर ई. साठी खर्चाच्या 50 टक्के किंवा रक्कम रु. 750/- यापैकी जे कमी असेल ते अनुदान देय राहिल.	750/-
4	तण व्यवस्थापन	600/-
5	100 हे.क्लस्टरसाठी पिक कापणी प्रयोग, रेकॉर्ड मॅनेजमेंट, संकीर्ण यासाठी प्रगतशील शेतकऱ्याचे मानधन सहा महिन्यासाठी	150/-
6	शास्त्रज्ञ/केंद्र शासनाचे अधिकारी यांच्या भेटीसाठी (ऑईल पेट्रोल घेण्याच्या सोईसह).	200/-
7	शेतीदिन व किसान गोष्टीसाठी	50/-
	एकुण	5000/-

प्रपत्र -2 ब

गहू पिक प्रात्यक्षिक प्रकल्पाचा 100 हे.क्षेत्राकरीता खर्चाच्या अनुदानाचा तपशिल दर्शविणारे प्रपत्र

अ.क्र	बाब	रक्कम रु.100 हे.साठी
1	बियाणे रक्कम व बीजप्रक्रीया खर्चासह	2,25,000
2	पेरणी (भाडेतत्वावर शुन्य मशागत पाभरीचा वापर)	1,00,000
3	शेती औजारे, स्प्रेअर ई. साठी खर्चाच्या 50 टक्के किंवा रक्कम रु. 750/- यापैकी जे कमी असेल ते अनुदान देय राहिल.	75,000
4	तण व्यवस्थापन	60,000/-
5	100 हे.क्लस्टरसाठी पिक कापणी प्रयोग, रेकॉर्ड मॅनेजमेंट, संकीर्ण यासाठी प्रगतशील शेतकऱ्याचे मानधन सहा महिन्यासाठी	15,000
6	शास्त्रज्ञ/केंद्र शासनाचे अधिकारी यांच्या भेटीसाठी (ऑईल पेट्रोल घेण्याच्या सोईसह).	20,000
7	शेतीदिन व किसान गोष्टीसाठी	5,000
	100 हे. क्लस्टरसाठी एकूण देय अनुदान	5,00,000/-

प्रपत्र - 3

**प्रात्यक्षिक विरहीत प्रकल्पनिहाय राबवावयाचा विविध घटकांचा घोषवारा
प्रती प्रकल्प क्षेत्र 100 हेक्टर**

(रुपये हजारात)

अ. क्र.	बाब	अर्थसहाय्याचा दर	परिमाण	मंजूर कार्यक्रम 2013-14	
				भौतिक	आर्थिक
1	सुधारीत बियाणे वाटप	किंमतीच्या 50 टक्के किंवा जास्तीत जास्त रु. 500/- प्रति क्विंटल	क्विंटल	100	50.0
2	सुक्ष्म मूलद्रव्ये	किंमतीच्या 50 टक्के किंवा जास्तीत जास्त रु. 500/- प्रति क्विंटल	हेक्टर	62	31.15
3	फॉस्फो जिप्सम	किंमतीच्या 50 टक्के किंवा जास्तीत जास्त रु. 500/- प्रति क्विंटल	हेक्टर	100	50.00
4	पीक संरक्षक औषधे	किंमतीच्या 50 टक्के किंवा जास्तीत जास्त रु. 500/- प्रति हेक्टर	हेक्टर	21	10.50
5	नॅपसॅक स्प्रेयर (फवारणी यंत्र)	किंमतीच्या 50 टक्के किंवा जास्तीत जास्त रु. 3000/- प्रति यंत्र	संख्या	10	30.00
6	रोटाव्हेटर	किंमतीच्या 50 टक्के किंवा जास्तीत जास्त रु. 30000/- प्रति पंपसंच	संख्या	1	30.00
7	पंपसंच	किंमतीच्या 50 टक्के किंवा जास्तीत जास्त रु. 10000/- प्रति यंत्र	संख्या	7	70.00
8	शेतकरी प्रशिक्षण (एकुण चार सत्रात)	रु.3500/-प्रति सत्र याप्रमाणे 14000/- शेतकरी प्रशिक्षण	संख्या	1	14.00
एकूण आर्थिक					285.65

वरीलप्रमाणे सर्व बाबी दिलेल्या लक्षांकानुसार 100 टक्के साध्य होतील हे कटाकक्षाने पहावे.

प्रपत्र -4

राष्ट्रीय अन्न सुरक्षा अभियान- गहू सन 2013-14 प्रकल्पा अंतर्गत कार्यक्रम

रक्कम रु. लाखात

अ.क्र.	जिल्हा	जिल्हानिहाय प्रकल्प संख्या	पिक प्रात्यक्षिके (100 हे. गटासाठी)		प्रकल्पांतर्गत सुधारीत गहू- बियाणे वितरण(वाण बदल)		प्रकल्पा अंतर्गत सूक्ष्ममूलद्रव्ये		प्रकल्पांतर्गत फॉस्पो जिप्सम वाटपासाठी अर्थसहाय्य		प्रकल्पांतर्गत पीक संरक्षक		प्रकल्पांतर्गत फवारणी यंत्र		प्रकल्पांतर्गत रोटाव्हेटर		प्रकल्पांतर्गत पंपसंच		प्रकल्पांतर्गत शेतकरी प्रशिक्षण		पिक प्रात्याक्षिक आधारीत प्रकल्प	पिक प्रात्याक्षिक विरहित प्रकल्प	एकूण आर्थिक		
			1		2		3		4		5		6		7		8		9		10		11	12	13
			भौतिक	आर्थिक	भौतिक	आर्थिक	भौतिक	आर्थिक	भौतिक	आर्थिक	भौतिक	आर्थिक	भौतिक	आर्थिक	भौतिक	आर्थिक	भौतिक	आर्थिक	भौतिक	आर्थिक	भौतिक	आर्थिक	आर्थिक	आर्थिक	आर्थिक
1	नाशिक	42	15	75.00	4200	21.00	2615	13.07	4200	21.00	882	4.41	420	12.60	42	12.60	294	29.40	42	5.88	75.00	119.96	194.96		
2	धुळे	16	6	30.00	1600	8.00	1000	5.00	1600	8.00	336	1.68	160	4.80	16	4.80	112	11.20	16	2.24	30.00	45.72	75.72		
3	अहमदनगर	49	23	115.00	4900	24.50	3050	15.25	4900	24.50	1029	5.15	490	14.70	49	14.70	343	34.30	49	6.86	115.00	139.96	254.96		
4	पुणे	47	13	65.00	4700	23.50	2925	14.62	4700	23.50	987	4.93	470	14.10	47	14.10	329	32.90	47	6.58	65.00	134.23	199.23		
5	सोलापूर	42	13	65.00	4200	21.00	2615	13.07	4200	21.00	882	4.41	420	12.60	42	12.60	294	29.40	42	5.88	65.00	119.96	184.96		
6	औरंगाबाद	28	10	50.00	2800	14.00	1745	8.73	2800	14.00	588	2.94	280	8.40	28	8.40	196	19.60	28	3.92	50.00	79.99	129.99		
7	परभणी	22	10.68	53.40	2200	11.00	1365	6.83	2200	11.00	462	2.31	220	6.60	22	6.60	154	15.40	22	3.08	53.40	62.82	116.22		
8	नागपूर	27	11	55.00	2700	13.50	1685	8.43	2700	13.50	567	2.84	270	8.10	27	8.10	189	18.90	27	3.78	55.00	77.15	132.15		
	एकूण	273	101.68	508.40	27300	136.50	17000	85.00	27300	136.50	5733	28.67	2730	81.90	273	81.90	1911	191.10	273	38.22	508.40	779.79	1288.19		

प्रपत्र - 5
राष्ट्रीय अन्न सुरक्षा अभियान- गहू सन 2013-14 प्रकल्पा बाहेरील कार्यक्रम

रक्कम रु. लाखात

अ.क्र.	जिल्हा	प्रकल्पाबाहेरील सुधारीत गहू-बियाणे वितरण(वाणे बदल)		प्रकल्पा बाहेरील जिप्सम वाटपासाठी अर्थसहाय्य		प्रकल्पाबाहेर पीक संरक्षक		प्रकल्पाबाहेर फवारणी यंत्र		प्रकल्पाबाहेर रोटाव्हेटर		प्रकल्पाबाहेर पंपसंच		प्रकल्पाबाहेर शेतकरी प्रशिक्षण		स्थानिक पुढाकाराच्या बाबी	प्रकल्पा बाहेर प्रकल्प व्यवस्थापन खर्च जिल्हा स्तर	प्रकल्पा बाहेर व्यवस्थापन खर्च	एकूण प्रकल्पाबाहेर आर्थिक
		1		2		3		4		5		6		7		8	9	10	11
		भौतिक	आर्थिक	भौतिक	आर्थिक	भौतिक	आर्थिक	भौतिक	आर्थिक	भौतिक	आर्थिक	भौतिक	आर्थिक	भौतिक	आर्थिक	आर्थिक	आर्थिक	आर्थिक	आर्थिक
1	नाशिक	10348	51.74	1620	8.10	603	3.01	380	11.40	29	8.70	72	7.20	4	0.56	5.00	6.38	0.00	102.09
2	धुळे	4018	20.09	646	3.23	239	1.19	152	4.56	11	3.30	30	3.00	3	0.42	5.00	6.38	0.00	47.17
3	अहमदनगर	18220	91.10	4346	21.73	1326	6.63	782	23.46	63	18.90	238	23.80	4	0.56	5.00	6.38	0.00	197.56
4	पुणे	8685	43.42	656	3.28	378	1.89	265	7.95	18	5.40	6	0.60	4	0.56	5.00	6.38	0.00	74.48
5	सोलापूर	8514	42.57	885	4.43	413	2.07	280	8.40	20	6.00	28	2.80	3	0.42	5.00	6.38	0.00	78.07
6	औरंगाबाद	6980	34.90	1112	5.56	412	2.06	260	7.80	34	10.20	50	5.00	3	0.42	5.00	6.38	0.00	77.32
7	परभणी	7535	37.68	1695	8.47	533	2.66	315	9.45	25	7.50	92	9.20	3	0.42	5.00	6.38	0.00	86.76
8	नागपूर	8400	42.00	1740	8.70	563	2.82	340	10.20	27	8.10	93	9.30	3	0.42	5.00	6.38	0.00	92.92
राज्यस्तर		0	0.00	0	0.00	0	0.00	0	0.00	0	0.00	0	0.00	0	0.00	0.00	0.00	13.87	13.87
एकूण		72700	363.50	12700	63.50	4467	22.33	2774	83.22	227	68.10	609	60.90	27	3.78	40.00	51.04	13.87	770.24

प्रपत्र-6

10 वर्षाआतील व 10 वर्षाचे वरील वाण दर्शविणारे प्रपत्र

अ.क्र.	वाण	वर्ष
पाच वर्षांच्या आतील वाण		
1	डब्लूएसएम-1472	नविन
2	फुले नेत्रावती	2011
3	एमएसीएस-6222	2010
4	एकेडब्लू-4627	2010
5	एकेडब्लू-3722(विमल)	2008
6	एचआय-8663(पोषण)	2008
7	एचआय-1544(पुर्णा)	2008
पाच ते दहा वर्षांमधील वाण		
8	एनआयएडब्लू-917(तपोवन)	2006
9	एमएसीएस-3125	2003
दहा वर्षांवरील वाण		
10	एनआयएडब्लू-301(त्र्यंबक)	2002
11	एचआय-1418(न्यू चंदोसी)	2000
12	एचआय-8498(मालवा शक्ती)	1999
13	जीडब्लू -496	1993
14	एमएसीएस - 2496	1991
15	लोक -1	1982
16	एचडी -2189	1980
17	डब्लूएच -147	1980

प्रपत्र - 7

राष्ट्रीय अन्न सुरक्षा अभियान- गहू सन 2013-14 प्रकल्पा अंतर्गत व बाहेरील कार्यक्रम

रक्कम रु. लाखात

अ.क्र.	जिल्हा	पीक प्रात्यक्षिके प्रकल्प																					
		पीक प्रात्यक्षिके प्रकल्प																					
		पीक प्रात्यक्षिके (100 हे. गटासाठी)		प्रकल्पांतर्गत सुधारीत गहू-बियाणे वितरण		प्रकल्पाबाहेरील सुधारीत गहू-बियाणे वितरण(वाण बदल)		एकूण प्रकल्पांतर्गत व बाहेरील सुधारीत बियाणे वितरण (वाण बदल)		प्रकल्पा अंतर्गत सूक्ष्ममूलद्रव्ये		प्रकल्पांतर्गत फॉस्पो जिप्सम वाटपासाठी अर्थसहाय्य		प्रकल्पा बाहेरील फॉस्पो जिप्सम वाटपासाठी अर्थसहाय्य		एकूण अंतर्गत व बाहेरील फॉस्पो जिप्सम वाटपासाठी अर्थसहाय्य		प्रकल्पांतर्गत पीक संरक्षक		प्रकल्पाबाहेर पीक संरक्षक		एकूण अंतर्गत व बाहेरील पीक संरक्षक	
		1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11											
भौतिक		आर्थिक		भौतिक		आर्थिक		भौतिक		आर्थिक		भौतिक		आर्थिक		भौतिक		आर्थिक		भौतिक		आर्थिक	
1	नाशिक	15	75.00	4200	21.00	10348	51.74	14548	72.74	2615	13.07	4200	21.00	1620	8.10	5820	29.10	882	4.41	603	3.01	1485	7.43
2	धुळे	6	30.00	1600	8.00	4018	20.09	5618	28.09	1000	5.00	1600	8.00	646	3.23	2246	11.23	336	1.68	239	1.19	575	2.88
3	अहमदनगर	23	115.00	4900	24.50	18220	91.10	23120	115.60	3050	15.25	4900	24.50	4346	21.73	9246	46.23	1029	5.15	1326	6.63	2355	11.78
4	पुणे	13	65.00	4700	23.50	8685	43.42	13385	66.93	2925	14.62	4700	23.50	656	3.28	5356	26.78	987	4.93	378	1.89	1365	6.83
5	सोलापूर	13	65.00	4200	21.00	8514	42.57	12714	63.57	2615	13.07	4200	21.00	885	4.43	5085	25.43	882	4.41	413	2.07	1295	6.48
6	औरंगाबाद	10	50.00	2800	14.00	6980	34.90	9780	48.90	1745	8.73	2800	14.00	1112	5.56	3912	19.56	588	2.94	412	2.06	1000	5.00
7	परभणी	10.68	53.40	2200	11.00	7535	37.68	9735	48.68	1365	6.83	2200	11.00	1695	8.47	3895	19.47	462	2.31	533	2.66	995	4.98
8	नागपूर	11	55.00	2700	13.50	8400	42.00	11100	55.50	1685	8.43	2700	13.50	1740	8.70	4440	22.20	567	2.84	563	2.82	1130	5.65
राज्यस्तर		0	0.00	0	0.00	0	0.00	0	0.00	0	0.00	0	0.00	0	0.00	0	0.00	0	0.00	0	0.00	0	0.00
एकूण		101.68	508.40	27300	136.50	72700	363.50	100000	500.00	17000	85.00	27300	136.50	12700	63.50	40000	200.00	5733	28.67	4467	22.33	10200	51.00

..Cont...

प्रपत्र - 7

राष्ट्रीय अन्न सुरक्षा अभियान- गृह सन 2013-14 प्रकल्पा अंतर्गत व बाहेरील कार्यक्रम

रक्कम रु. लाखात

अ.क्र.	जिल्हा	पीक प्रात्यक्षिक विरहित प्रकल्प																	
		प्रकल्पांतर्गत फवारणी यंत्र		प्रकल्पाबाहेर फवारणी यंत्र		एकूण अंतर्गत व बाहेरील फवारणी यंत्र		प्रकल्पांतर्गत रोटाव्हेटर		प्रकल्पाबाहेर रोटाव्हेटर		एकूण अंतर्गत व बाहेरील रोटाव्हेटर		प्रकल्पांतर्गत पंपसंच		प्रकल्पाबाहेर पंपसंच		एकूण अंतर्गत व बाहेरील पंपसंच	
		12		13		14		15		16		17		18		19		20	
		भौतिक	आर्थिक	भौतिक	आर्थिक	भौतिक	आर्थिक	भौतिक	आर्थिक	भौतिक	आर्थिक	भौतिक	आर्थिक	भौतिक	आर्थिक	भौतिक	आर्थिक	भौतिक	आर्थिक
1	नाशिक	420	12.60	380	11.40	800	24.00	42	12.60	29	8.70	71	21.30	294	29.40	72	7.20	366	36.60
2	धुळे	160	4.80	152	4.56	312	9.36	16	4.80	11	3.30	27	8.10	112	11.20	30	3.00	142	14.20
3	अहमदनगर	490	14.70	782	23.46	1272	38.16	49	14.70	63	18.90	112	33.60	343	34.30	238	23.80	581	58.10
4	पुणे	470	14.10	265	7.95	735	22.05	47	14.10	18	5.40	65	19.50	329	32.90	6	0.60	335	33.50
5	सोलापूर	420	12.60	280	8.40	700	21.00	42	12.60	20	6.00	62	18.60	294	29.40	28	2.80	322	32.20
6	औरंगाबाद	280	8.40	260	7.80	540	16.20	28	8.40	34	10.20	62	18.60	196	19.60	50	5.00	246	24.60
7	परभणी	220	6.60	315	9.45	535	16.05	22	6.60	25	7.50	47	14.10	154	15.40	92	9.20	246	24.60
8	नागपूर	270	8.10	340	10.20	610	18.30	27	8.10	27	8.10	54	16.20	189	18.90	93	9.30	282	28.20
राज्यस्तर		0	0.00	0	0.00	0	0.00	0	0.00	0	0.00	500	0.00	0	0.00	0	0.00	0	0.00
एकूण		2730	81.90	2774	83.22	5504	165.12	273	81.90	227	68.10	500	150.00	1911	191.10	609	60.90	2520	252.00

..Cont....

प्रपत्र - 7

राष्ट्रीय अन्न सुरक्षा अभियान- गहू सन 2013-14 प्रकल्पा अंतर्गत व बाहेरील कार्यक्रम

रक्कम रु. लाखात

अ.क्र.	जिल्हा	पीक प्रात्यक्षिक विरहित प्रकल्प													
											प्रकल्पा अंतर्गत कार्यक्रम		प्रकल्पा अंतर्गत एकूण कार्यक्रम	प्रकल्पा बाहेर एकूण कार्यक्रम	एकूण प्रकल्पा अंतर्गत व प्रकल्पाबाहेर आर्थिक
		प्रकल्पा अंतर्गत शेतकरी प्रशिक्षण	प्रकल्पा बाहेर शेतकरी प्रशिक्षण	एकूण अंतर्गत व बाहेरील शेतकरी प्रशिक्षण	स्थानिक पुढाकारा च्या बाबी	प्रकल्पा बाहेर प्रकल्प व्यवस्थापन खर्च	प्रकल्पा बाहेर व्यवस्थापन खर्च राज्य स्तर	पिक प्रात्याक्षिक आधारित प्रकल्प	पिक प्रात्याक्षिक विरहित प्रकल्प						
		21	22	23	24	25	26	27	28	29	30	31			
भौतिक	आर्थिक	भौतिक	आर्थिक	भौतिक	आर्थिक	आर्थिक	आर्थिक	आर्थिक	आर्थिक	आर्थिक	आर्थिक	आर्थिक			
1	नाशिक	42	5.88	4	0.56	46	6.44	5.00	6.38	0.00	75.00	119.96	194.96	102.09	297.05
2	धुळे	16	2.24	3	0.42	19	2.66	5.00	6.38	0.00	30.00	45.72	75.72	47.17	122.89
3	अहमदनगर	49	6.86	4	0.56	53	7.42	5.00	6.38	0.00	115.00	139.96	254.96	197.56	452.52
4	पुणे	47	6.58	4	0.56	51	7.14	5.00	6.38	0.00	65.00	134.23	199.23	74.48	273.71.
5	सोलापूर	42	5.88	3	0.42	45	6.30	5.00	6.38	0.00	65.00	119.96	184.96	78.07	263.03
6	औरंगाबाद	28	3.92	3	0.42	31	4.34	5.00	6.38	0.00	50.00	79.99	129.99	77.32	207.31
7	परभणी	22	3.08	3	0.42	25	3.50	5.00	6.38	0.00	53.40	62.82	116.22	86.76	202.98
8	नागपूर	27	3.78	3	0.42	30	4.20	5.00	6.38	0.00	55.00	77.15	132.15	92.92	225.07
राज्यस्तर		0.00	38.22	0	0.00	0	0.00	0.00	0.00	13.87	0.00	0.00	0.00	13.87	13.87
एकूण		273	38.22	27	3.78	300	42.00	40.00	51.04	13.87	508.40	779.79	1288.19	770.24	2058.43

प्रपत्र-8

राष्ट्रीय अन्न सुरक्षा अभियान- गहू कृति आराखडा, सन 2013-14

रु. लाखात

अ.क्र.	घटक	अर्थसहाय्याचा दर	प्रमाण	मंजूर कार्यक्रम 2013-14	
				भौतिक	आर्थिक
1	सुधारीत गहू पिक प्रात्याक्षिके (100 हे. प्रति प्रात्याक्षिक)	रु. 5000/- प्रति हे.	हेक्टर	10168	508.40
2	सुधारीत बियाणे वितरण (वाण बदल)	रु. 500/- प्रति क्विंटल	क्विंटल	100000	500.00
3	गरजेनुरूप पिक/मृद व्यवस्थापन				
	(अ) सूक्ष्म मूलद्रव्ये	रु. 500/- प्रति हे.	हेक्टर	17000	85.00
	(ब) फॉस्पो जिप्सम	रु. 500/- प्रति हे.	हेक्टर	40000	200.00
	(क) रासायनिक व जैविक किटकनाशके	रु. 500/- प्रति हे.	हेक्टर	10200	51.00
4	यंत्र व्यवस्थापन				
	(अ) फवारणी यंत्र	रु. 3000/- प्रति यंत्र	संख्या	5504	165.12
	(ब) रोटाव्हेटर	रु. 30000/-प्रति यंत्र	संख्या	500	150.00
5	डिझेल/विद्युत/पेट्रोकेरोसीन पंपसंच	रु. 10000/- प्रति संच	संख्या	2520	252.00
6	पीक पध्दतीवर आधारित प्रशिक्षण	रु. 14000/- प्रति प्रशिक्षण	संख्या	300	42.00
संकीर्ण					
7	अ) जिल्हास्तरावरील प्रकल्प व्यवस्थापन	रु. 6.38 लाख प्रति जिल्हा	जिल्हा संख्या	8	51.04
	ब) राज्य स्तरावरील प्रकल्प व्यवस्थापन	रु. 13.87 प्रति राज्य	राज्य संख्या	1	13.87
8	स्थानिक पुढाकाराच्या बाबी				40.00
एकूण आर्थिक					2058.43